

WERINON

UITGAVE VAN DE

HISTORISCHE KRING · NEDERHORST DEN BERG

SEPTEMBER 1996 · NR 22

Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur	Voorzitter	J.E. Jansen Pieter de Hooghlaan 23 1394 GJ NdB, tel. 0294-254152
	Secretaris	A.M.E. Baar Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 0294-251804
	Penningmeester	K. Scherpenhuijsen Overmeerseweg 76 1394 BE NdB, tel. 0294-251727
	Leden	J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309 W.J. van Deutekom Uiterdijksehof 14 1394 GM NdB, tel. 0294-253343 R.J. Verkaik Fazantelaan 17 1394 CH NdB, tel. 0294-254317
Redactie		G.J.M. Baar Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 0294-254368 T. Griffioen Kuijerp pad 6 1394 DA NdB, tel. 0294-254106 J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
Tekstverwerking		N.W.J. Breed Fazantelaan 1 1394 CH NdB, tel. 0294-251645
Omslag, ontwerp en technische realisatie		P. Griffioen Langewetering 11 1394 KC NdB, tel. 0294-254603
Lidmaatschap		f 25,— per jaar Bankrekeningnr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg girek.nr. van de bank: 368387

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

---

september 1996, nummer 22

---

jaargang 6

---

opgericht: januari 1988

Inhoud:

Pagina:

- 559 - Lezing, dinsdag 8 okt. 1996
- 560 - Mededelingen en Berichten
- 571 - Van de kaart - Ruud Verkaik
- 573 - Het einde van de Brug (2) - Jan Baar
- 578 - Werinon, Willibrord en Liudger - Lezing P. Leupen
- 590 - Een leven lang in de Prutmolen - Kees van Huisstede
- 591 - Wordt het hele dorp monument? - Gerard Baar

LEZING/DIAPRESENTATIE OVER
"DE NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE".

Op **dinsdag 8 oktober 1996** komt de heer **C.G. Scheltema uit Naarden** in "**Het Spieghelhuys**", **Dammerweg 3**, voor de Historische Kring een lezing houden over "**De Nieuwe Hollandse Waterlinie**". Spreker geeft een beeld van het ontstaan, de geografische aspecten, de functie en de ontwikkelingen rond de Hollandse Waterlinie in de loop der eeuwen.

Van de late middeleeuwen tot in de meidagen 1940 is er voortdurend gewerkt aan technische en geografische verbeteringen van de Hollandse Waterlinie. Zo verschoof de oude waterlinie oostwaarts, zodat ook Utrecht binnen het verdedigde gebied kwam te liggen. De verbeterde linie ging **Nieuwe Hollandse Waterlinie** heten. Van het resultaat, een uitgebreid stelsel van waterbouwkundige werken, zoals sluizen, dammen en dijken, en van militaire steunpunten, zoals forten en vestingen, is nog heel veel over. De provincies Noord-Holland en Utrecht getroosten zich veel moeite om de werken te beschermen en toegankelijk te maken. Er zijn bijvoorbeeld fietsroutes ontworpen.

Dicht bij Nederhorst den Berg bevinden zich twee forten en een schutsluis die behoorden tot de **Nieuwe Hollandse Waterlinie**. Deze linie was, samen met de **Stelling van Amsterdam**, in mei 1940 de belangrijkste van de dertien linies en stellingen, waarmee men ons land dacht te verdedigen.

Bij de lezing zal met dia's getoond worden, wat er allemaal nog van de **Nieuwe Hollandse Linie** is te zien.

De lezing begint om **20.00 uur**. Voor leden is de toegang gratis en **niet-leden** betalen f 5,- (incl. kop koffie of thee).

Graag tot ziens op maandag 8 oktober a.s. om 20.00 uur in het **Spieghelhuys** (ingang Grote Spieghelzaal).

MEDEDELINGEN & BERICHTEN

Nummer 22 van de uitgave van de Historische Kring Nederhorst den Berg volgt op de zeer speciale editie "PETERSBURG, een verdwenen buitenplaats". Dit boekje heeft al een wijde verspreiding, maar mocht u nog een exemplaar willen, dan kunt u voorlopig nog terecht bij Drogisterij ELYSA in de Brugstraat of bij de Historische Kring.

KOPIJ

De redactie kan zich gelukkig prijzen nog nooit verlegen gezeten te hebben om kopij. Ook in de nabije toekomst dreigt dit gevaar niet echt. Toch zou het wel eens aardig zijn kopij te ontvangen uit min of meer onverwachte hoek.

Misschien kent u een verhaal, heeft u een reactie, wilt u een anekdote voor het nageslacht bewaren, heeft u een toelichting bij een foto of een artikel, een foto met een verhaal, berichten uit oude kranten of tijdschriften, durft u een spannend verhaal aan, of heeft u wel eens een onderzoek(je) gepleegd? Kortom, de mogelijkheden zijn legio. Wij zijn bereid u te assisteren er een lezenswaardig stukje van te maken (indien nodig). Kort is prachtig, langer mag.

Mocht u iets willen onderzoeken dan kunt u altijd terecht bij:
het Streekarchief Gooi- en Vechtstreek,
Hilversum. Daar is het Gemeentearchief
van Nederhorst den Berg tot 1940 (zie

ook de achterbinnenzijde van dit blad). Tevens zijn daar alle jaargangen van de Gooi- en Eemlanderte raadplegen. Voor na 1940, kunt u in ons eigen Gemeentehuis terecht. En natuurlijk bij het Rijksarchief Noord-Holland te Haarlem voor o.a. de notariële archieven.

Wilt u meer weten? Inlichtingen bij Jan Baar 0294 - 254309.

SCHENKINGEN

- Medaille Graaf van Bylandt - B.Pouw.
- Drie foto's (uitvergroot) van de Kasteelbrand - Ton Hageman.
- Krantenknipsels - C. Griffioen.
- Filmbeelden Kasteelbrand - A. Snel Czn., G. Stalenhoef, T. Lodeweegs, C. Koster - Sassenheim, Van Rijn - Kortenhoef, C.Slotboom.
- E. Munnig Schmidt: "Beek en Hoff Van buitenplaats tot gemeentehuis - Historische Kring Gemeente Loenen.
- Foto's Gabriëlweg - J. Baar.
- Vier foto's Oud-Overmeer - W. Tamming.
- "Natuur van het zuiverste water, dl.2. Herstel en ontwikkeling van moerassen in en rond de Horstermeerpolder." - Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten.
- Verslag bijeenkomst Horstermeerpolder, d.d. 30 jan. 1996. Informatie betreffende de "Studie Waterhuishoudkundige Herinrichting Horstermeerpolder".
- "Wonen in Nederhorst den Berg - Zeven Royale villa-appartementen, direct aan de Spiegelplas" - Kapelle Makelaardij.
- Stad en Land tussen Vecht en Eem.
Werkboek Mavo/Havo/VWO. Streekreeks

- Basisvorming, dl. 2 - Stichting Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek.
- Vier expositie-panels - H. Karsemijer.
  - W. Bolderheij: "Weesper scholen, ca. 1560 -1795" - R. Zeller.
  - Peter de Grote, tekst van de lezing van F. Visser, Zaandam.
  - Czaar Peter de Grote bezoekt een buitenplaats aan de Vecht, 1717. Schoolplaat - Mevr. J. Snel.
  - Krantenknipsel - T. Boven
  - Foto in lijst van Gravin van Lynden - Prot.Gemeente.
  - Foto Vecht bij Overmeer - K. Scherpenhuijsen.
  - Krantenknipsels - J. Brinkers.
  - Kerkepad Reisboek 1978. - J. Portengen-Pos.
  - Twee foto's Koninginnefeest 1964 - R. Leurs.
  - "Een Russische reiziger in Holland". Teksten expositie ter gelegenheid van de Peter de Grote Manifestatie in het Stadhuis van Amsterdam - R. Zeller.
  - Foto's optreden Zlatoust - A. Baar.
  - Foto's Meisjesvereniging, ca. 1920 - Mevr. Van Bodegraven.
  - Dia's maquette Petersburg - J.J. Jansen.
  - Advertentiefoto's (huizen) - Makelaardij Aalberts, 's Graveland.
- Alle gevers heel hartelijk bedankt.

Het archief van de Historische Kring begint al aardig te groeien. Regelmatig krijgen wij iets interessants aangeboden. Toch zal het nog vaak gebeuren, dat veel voorwerpen en documenten verdwijnen of bij het vuilnis terecht komen, dingen die voor

de historie van Nederhorst den Berg van belang zijn.

Het is jammer dat door dit „opruimen” veel „rommel” verdwijnt door gebrek aan historisch besef. Als u gaat opruimen of grote schoonmaak houdt en niet weet wat er met overbodige foto's, kaarten, voorwerpen, brieven, fotoboeken etc. moet gebeuren, kunt u ons altijd waarschuwen, als u denkt dat uw bezit enige waarde kan hebben. R. Verkaik, tel. 254317, P. de Hooghlaan 21.

CURSUSSEN

Ook dit seizoen worden er weer de nodige cursussen georganiseerd. Het is best mogelijk dat er ook wat voor u tussen zit. Een kleine greep:

- .Kerkgeschiedenis : okt./nov., Zaanstad.
- .Schrijven van een historisch artikel: nov./dec., Haarlem.
- .Het Noordhollands landschap, ontstaan en ontwikkeling : jan. 1997, Amsterdam.
- .Huizenonderzoek : febr./mrt. 1997, Zaanstad.
- .Kadaster, eigendom en gebruik van onroerend goed: jan./febr. 1997, Haarlem.

Nadere informatie: Jan Baar, 0294 - 254309, Kerkstraat 6.

EXPOSITIES EN LITERATUUR

- Van 14-9 t/m 24-11 1996, is in het Frans Halmuseum in Haarlem de tentoonstelling "Aarde Paradijzen" te bezichtigen. Lanen, hagen, priëlen en paviljoens sierden de

Hollandse tuinen van de 16e en de 18e eeuw, de Nederlandse siertuin. (t/m 24 nov.)

- Het Utrechts Psalter - Museum Catharijne Convent Utrecht. Middeleeuwse meesterwerken rond een beroemd handschrift (t/m 17 nov.)

- Tsaar Peter de Grote en Holland.
Amsterdams Historisch Museum, 15/12/96
t/m 15/4/97.

„Wi Florens". De Hollandse graaf Floris V in de samenleving van de dertiende eeuw. - D.E.H. de Boer (red.). Uitg. Matrijd, Utrecht.

Oud-burgemeester van Vreeland en Nigtevecht Jhr. J.A.F. Backer vertelt - H.J. Aalderink. Uitg. Studio en Drukkerij Vreeland b.v.

IJscclub Voorwaarts Vreeland 100 jaar.
1896-1996. Uitgave Voorwaarts.

Gras en wolken. Een beeld van het Groene Hart. - Uitg. Waanders/Stadsmuseum Woerden. Tekst o.a. Koos van Zomeren en Herman Vuijsje.

De moord op Graaf Floris V (1296)
- J.W. Verkaik. Uitg. Verloren, Hilversum.

PROGRAMMA 1996/1997

De activiteiten voor het nieuwe seizoen zijn als volgt gepland:

1996

Dinsdag 8 oktober - Lezing/diapresentatie: De Hollandse Waterlinie - Hr. C. G. Scheltema, Naarden.

Vrijdag 22 november - Diapresentatie/lezing: "Tussen Vecht en Amstel". Over de Waver, de Winkel, de Bullewijk en het Gein, Bemaling, jaagpaden, enz.

"Bepaalde grensen". Over de grens tussen Holland en Utrecht. "Langs Huis en hof". Hofjes, huizen, gevelstenen in de Jordaan, Hr. W.F. Kuijper, Loenen a/d Vecht.

1997

Vrijdag 7 februari - Jaarvergadering en filmvertoning "Achter de schermen", Evert Boeve. Over de laatste eendenkooien van Nederland.

Dinsdag 8 april - Presentatie/lezing over Klederdrachten door Gerrie Otten uit Huizen.

Vrijdag 6 juni - Zomerexcursie naar "Terra Nova", het landgoed tussen Vreeland en Loenen.

Een en ander onder voorbehoud.

De bijeenkomsten vinden plaats in de grote zaal van 't Spiegelhuys.

VERSLAG BIJEENKOMSTEN

"Peter de Grote, Tsaar aller Russen, bezoekt Nederland", 9 april in de Bergplaats. De heer W.F. Visser uit Zaandam vertelde voor 55 belangstellenden een boeiend verhaal over Tsaar Peter. De keizer, zijn tijd en optreden werden uitvoerig en beeldend belicht. De aanwezigen in

de Bergplaats konden goed ingelicht het Tsaar Peter-jaar beginnen.

RUSSSISCH KAMERKOOR "ZLATOUST"

In het kader van de Peter de Grote-manifestatie trad op 20 april het wereldberoemde Russische Kamerkoor "Zlatoust" op in de R.K.Kerk. Het koor bracht liederen van Russische komponisten en Russische volksmuziek ten gehore. Ruim 200 muzikanten zang liefhebbers genoten van het mooie programma, dat ingeleid en toegelicht werd door Ton stalenhoef. Een zeer bijzondere gebeurtenis.

PLEINFEEST: 'WITTE ZATERDAG"

Zaterdag 8 juni stond Nederhorst den Berg in het teken van het Russisch Pleinfeest, georganiseerd door de "Vrienden van het Plein". Een prachtige dag met toneel, muziek, zang en dans in het hart van Nederhorst den Berg. Alles in het teken van Rusland, dankzij Tsaar Peter de Grote. De hele dag door was er flink belangstelling. Aan het eind van de middag kon een regenbui geen kwaad meer doen.

Het Russische sprookje "Vasilisa de Schone" werd op zeer bijzondere, kleurrijke wijze opgevoerd door "Poeff". Crescendo bracht op overtuigende manier enige Russische composities ten gehore en Volksdansgroep "Rav Brachot" liet een paar Russische dansen zien. De mannen van het Mannenkoor "Zang en Vriendschap" leefden zich op waardig Russische wijze uit en tot slot kregen de Russische jazzmusici van

Igor Bourco's Uralsky Jazz Men volop de gelegenheid hun kwaliteiten te laten horen. Een zeer geslaagd evenement van de "Vrienden".

EXCURSIE NAAR ZAANDAM

Dinsdagavond 4 juni vertrok een volle bus Bergers naar Zaandam, waar een bezoek gebracht ging worden aan het Tsaar Peterhuisje, dat nu nog voor vele Russen een bijzondere plaats is, omdat hun grote Tsaar daar enige tijd vertoefd heeft. Het huisje was te klein om alle deelnemers in één keer te herbergen, maar dat probleem werd soepel opgelost. De heer Visser, een "oude bekende" leidde het gezelschap rond. Daarna werd het Zaanse Historisch Museum in Zaanwijk bezocht, gevestigd in een oud koopmanshuis tegenover de Zaanse Schans. De conservator kon bijzonder meeslepend vertellen over de veelzijdige en mooie Zaanse collectie. Een leerzame excursie en een gezellig samenzijn. Een mooi slot van het Tsaar Peter-gebeuren in Nederhorst den Berg.

FILM: "DE OUDE DAME" 1963.

Onze oproep heeft één reactie teweeggebracht. A. Stalenhoef-Vlug vertelde, dat haar grootvader de heer Van Wijngaarden, als drager bij een begrafenis heeft meegewerkt aan deze film, die zich afspeelt in de oorlogsjaren, (zie Werinon Bulletin, febr. 1996 nr. 21). Op 6 april 1963 heeft de hele familie Vlug-v.Wijngaarden de acteerprestatie van opa gezamenlijk bekeken.

VERSLAG WERKGROEP PETERSBURG

Claudette Baar

Het is al weer ruim 4 maanden geleden dat wij volop bezig waren met de tentoonstelling *Petersburg, een verdwenen buitenplaats*.

De opening van de tentoonstelling, opge-
luisterd door het Russische zangkoor Zla-
toust, en de tentoonstelling zelf kunnen
wij, dacht ik, wel een succes noemen.

Al het oorspronkelijke materiaal is weer
terug naar de rechtmatige eigenaren en van
de tentoonstelling resten ons nog foto's,
teksten en herinneringen.

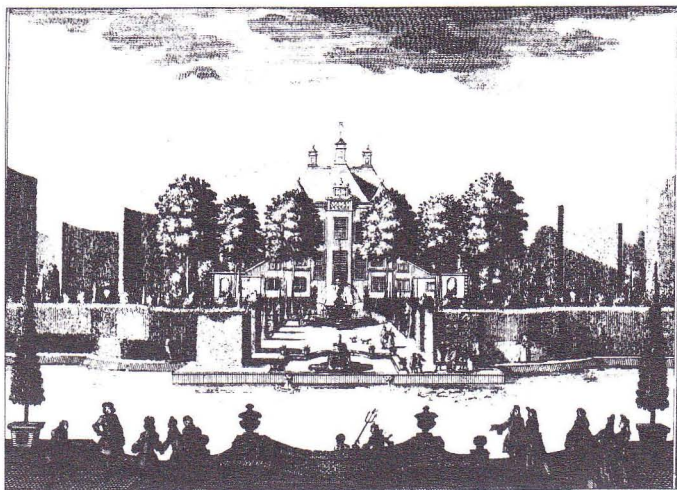
Het materiaal van de tentoonstelling was
voor een aantal deskundigen geheel nieuw
en stelde hen in de gelegenheid om hun
onderzoekwerk uit te breiden c.q. voort te
zetten. Voor mevrouw Oldenburger van de
Landbouwniversiteit te Wageningen was het
aanleiding om een collega tuindeskundige
in Petersburg te laten zoeken naar een
gedetailleerde tekening van de
buitenplaats Petersburg, die door Simon
Schijnvoet geschonken was aan Peter de
Grote. Deze tekening is gevonden.

Samen met deze Russische collega zal zij
een uitgebreid artikel schrijven over de
tuinen van Petersburg, waarvan wij te
zijner tijd een exemplaar zullen ontvan-
gen, waarna wij hiervan melding zullen
maken in Werinon.

De door Robert Baar gemaakte maquette van
Petersburg heeft een goed onderkomen ge-
vonden.

De Historisch Kring heeft deze geschonken aan de Speciale Collectie van de bibliotheek van de Landbouwniversiteit van Wageningen, waar mevrouw Oldenburger conservator is. Hij is daar te allen tijde op verzoek te bezichtigen en wanneer wij hem nog eens ergens voor willen gebruiken, is dit altijd mogelijk.

De leden van de Werkgroep Petersburg: An de Lange, Jozef van Laere en Ria de Lugt, aangevuld met Robert, Jan en Gerard Baar, Ruud Verkaik en Karel Scherpenhuysen, hartelijk dank allemaal voor het vele en nuttige werk dat jullie verricht hebben bij het tot standkomen van de tentoonstelling.

In Memoriam J. Van Hemert Hzn

Het overlijden van ons lid **Jan van Hemert Hzn** ligt inmiddels weer enkele maanden achter ons. Toch menen wij hierbij te moeten stilstaan. Immers, de heer Van Hemert heeft voor onze kring diverse activiteiten verricht.

Mijn eerste kennismaking met de heer Van Hemert ligt ruim voor het oprichten van de Historische Kring, namelijk bij de voorbereiding van het eeuwfeest in de Horstermeer. Als lid van het "Comité Horstermeer 100 jaar" heeft de heer Van Hemert een belangrijk aandeel gehad in de festiviteiten. Vanuit zijn hobby, het smalfilmen, heeft hij met enkele medewerkers een fantastische film samengesteld. Het hele jubileumfeest is daarop vastgelegd.

Met het voortschrijden van de techniek heeft ook de hobby een verandering ondergaan, de smalfilm werd opgevolgd door de video.

Na de oprichting van de Historische Kring werd de heer Van Hemert spoedig lid. En uiteraard ook hier werden de kwaliteiten van hem snel onderkend. Film-, foto- en videopresentaties werden deskundig door hem begeleid of voorbereid. Daarnaast zijn videofilms opgesteld ter gelegenheid van tentoonstellingen, zoals de wasserij-expositie en de zandwinning. Hiermee heeft hij een blijvende herinnering bij ons achtergelaten, waarvoor wij hem alle dank verschuldigd zijn.

Wij condoleren familie en vrienden met het overlijden van Jan van Hemert.

Namens het bestuur,
J.E. Jansen, voorzitter.

VAN DE KAART (bij de voorplaat)
Ruud Verkaik

Voorstraat, Nederhorst de Berg, fotokaart van de Photo Rotatiepers, waar men blijkbaar niet wist dat het plaatsje den Berg heette. De Voorstraat, een straat waarvan in een tijdsbestek van zo'n 35 jaar zes verschillende kaarten zijn uitgegeven.

Eén afbeelding siert de omslag van "Nederhorst den Berg in oude ansichten". In het "Prentenboek" op pagina 60 is ook één van de ansichten opgenomen.

De kaart op het omslag is uit de jaren dertig, toen woning en werkplaats bij Hennipman in gebruik waren.

Een foto uit 1910 toont dit ~~pad~~ nog met een uithangbord en een mooi hekwerkje ervoor. De tekst op het bord luidt:

„Tabak-Sigaren-Thee-Koffie, P.J. van Schaik". Voor Van Schaik woonde hier kleermaker C. Stalenhoef. Hij verkocht er ook drank. Twee dochters van Stalenhoef trouwden met twee broers Van Schaik. Eén van die broers begon hier een schoenmakerij, die later overgenomen werd door zijn zoon. Omstreeks 1930 werd de zaak verplaatst naar de Voorstraat nr.3. Van de Thee- en Koffiehandel is verder weinig bekend. Wel zijn er op de zolder lege koffieblikken gevonden.

Het gebouw was in die jaren eigendom van het R.K. Kerkbestuur. In 1910 betaalde Van Schaik f 250,- huur per jaar. Rond 1932 is het pand verkocht aan Hennipman, de schilder.

Hij maakte van de opkamer een werkplaats door er een paar grote deuren in te zetten. Hierdoor raakte het pand z'n karakteristieke stijl kwijt. In 1968 is het geheel afgebroken. Op de plek kwam de Centrawinkel van J. Snel.

Het pand links op deze kaart heeft in de loop der tijden ook diverse veranderingen ondergaan. Op een oudere kaart van rond 1910, was de deur die hier te zien is er nog niet. Deze is waarschijnlijk gekomen, toen Vrijhoef er zijn groentewinkel begon. In het aangrenzende deel was toen bakkerij Stijvers gevestigd. Ongeveer in 1918 kocht H. van Dam deze bakkerij. Onder de naam "Bakkerij De Vechtstroom" werd het bedrijf voortgezet. Het huis waar de groentewinkel gedreven werd, werd weer helemaal woning. Dirk Pouw en later Gerrit van Benschop Ezn. hebben er o.a. gewoond.

Bakkerij "De Vechtstroom" werd later overgenomen door Van Hal. In 1967 werd de bakkerswinkel verbouwd tot woonhuis. Later, rond 1973, werd het een vestiging van de Middenstandsbank. Het rechtergedeelte werd in 1969 verbouwd tot kapsalon La Papilotte. Bijzonder aan deze kaart is de deurhoogte. Ook de hoge waterstand in de Reevaart valt op.

De foto van 1910 laat de Voorstraat zien ten tijde van een (niet ongebruikelijke) overstroming. Van alle genoemde foto's en fotokaarten hangt een afdruk in de informatievitrine op het Plein.

HET EINDE VAN DE BRUG (2)

Jan Baar

BRUGAFSLUITING

Gedeputeerde Staten willen, dat de Gemeenteraad de maximum asdruk voor het passeren van de brug stelt op 1000 kg en wijst er op, dat de huidige waarschuwingsborden met de tekst 'Gevaarlijke brug. Overgang alleen voor eigen risico', geen enkele rechtskracht hebben.

Als de gemeenteraad hiermede accoord zou gaan, zou dat grote gevolgen hebben voor het verkeer in de hele gemeente.

Burgemeester en wethouders sturen een brief aan ondernemers en andere bruggebruikers, waarin gevraagd wordt hoe men denkt over het voorstel van Gedeputeerde Staten. Unaniem is men van mening, dat gedeeltelijke afsluiting niet kan.

Wasserij Welgelegen vindt, dat de gemeente er niet voor mag terugschrikken, als er grote geldelijke offers gebracht moeten worden, om deze brug te vervangen of van het rijverkeer te ontlasten. Jan Snel stelt, dat het dorp niet door beperkende bepalingen geïsoleerd mag worden. Het voorstel om alleen licht verkeer toe te laten is niet aanvaardbaar. "Aan noodoplossingen en beperkingen hebben we niets, iets wat ondeugdelijk is moet verdwijnen en door beter vervangen worden". De Fa. C. Hageman & Zoon meent, dat het voorstel een ramp voor het dorp zal zijn en vraagt zich af, of een platte ophaalbrug niet de oplossing kan zijn.

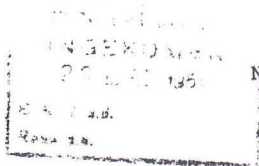
G. Snel van Stoomwasserij "de Overhoek" op het Eiland heeft met verontwaardiging kennis genomen van de plannen, die in zouden kunnen houden, dat zijn bedrijf verplaatst zou moeten worden. Hij adviseert een vaste brug van beton aan te leggen. Nog beter zou het zijn de Reevaart te dempen, die is nu toch overbodig en de bevolking heeft er meer last dan gemak van. "Ons advies is, de Vecht dicht, en bouwterrein voor woningen er voor in de plaats".

De kolenhandel Gebr. van Emmerik, Reeweg 10, schrijft, dat het sluiten van de brugovergang voor zwaar verkeer in feite betekent, dat het bedrijf geen gebruik mag maken van de brug. De aanvoer van steenkolen geschiedt per schip door de Reevaart en de aflevering van kleinere hoeveelheden per

Stoomwasserij

„DE OVERHOEK“

G. J. SNEL
NEDERHORST DEN BERG

Nederhorst den Berg, 28. Mei 1951

Gemeente Bestuur
Van
Nederh. den Berg

Weledele Heren,

Met verontwaardiging las ik Uw brief van 22 Mei jl. Het plan om deze brug voor het maximumlooo Kg as-druk, lijkt mij niet de geschikste oplossing. Veeleer zou ik adviseeren in het belang van ons allen hier, een betonnen vaste brug over de Vecht te leggen, en de oude te slopen. Het waterverkeer is zo weinig, dat dit voor de scheepvaart geen moeilijkheden opleverd. Nog beter lijkt het mij, deze nieuwe vecht, daar zij haar diensten heeft bewezen, voor dat het Merwede-kanaal gegraven was. Nu echter is zij geheel overbodig, daar de bevolking hier, er meer last, dan gemak van heeft, stellen wij U voor, de Vecht geheel te dempen, daar er dan kosten, die jaarlijks terugkomen, bespaard blijven, vooral als wij zien naar het wegenonderhoud aan beide zijden, en de schoelingen, die ook weer behoorlijk in verval zijn geraakt. Bij het doorvoeren van het maximum gewicht, zijn wij geheel afgesloten van behoorlijk wegverkeer. Wij, onze bedrijven, zij ook van welke aard, moeten verplaats worden, daar er geen bedrijf meer is in te denken, die niet met het vervoer te maken heeft. Ons advies is, de Vecht dicht, en Bouwterrein voor woningen er voor in de plaats.

Wij hopen dat U alzo met onze belangen rekening zult houden.

Hoogachtend,

F te dempen

GANdB

vrachtauto. Met kleinere, lichtere vrachtauto's is geen lonende exploitatie mogelijk. De voorgestelde maatregel zal het einde van het bedrijf betekenen, "dat dankzij kostbare investeringen na de oorlog weer in staat is werkgelegenheid en een bestaan te verschaffen aan twaalf gezinnen, terwijl mede een groot kapitaalverlies van deze overheidsmaatregel het onmiddellijk gevolg zou zijn". In 1947 was een grote kraan geïnstalleerd op het bedrijfsterrein aan de Reevaart, waarmee de steenkoolschepen gelost konden worden.

BRUGPROBLEMEN

Burgemeester en wethouders stellen een "Voorstel inzake de eigendom, het beheer en het onderhoud van de Vechtbrug" op. Een uitvoerige uiteenzetting over het ontstaan van de brugproblemen en over de huidige situatie wordt de leden van de Raad toegezonden. Allereerst wordt opgemerkt, dat het graven van de Reevaart voor Nederhorst den Berg nagenoeg van geen belang geweest is. Het heeft zelfs de natuurlijke ontwikkeling van het dorp in de weg gestaan, kernvorming was niet goed mogelijk en lintbebouwing werd in de hand gewerkt. De stad Utrecht heeft het kanaal gegraven voor haar eigen belang en het was niet meer dan billijk, dat er een brug over de vaart kwam.

Burgemeester en wethouders voelen niets voor het gedeeltelijke afsluiten van de brug. Het is te gek, dat een openbare brug niet goed wordt onderhouden en dus maar gesloten moet worden. Dan somt het college een groot aantal ingekomen bezwaren tegen sluiting op en schetst de gevolgen. Zo kunnen de bedrijven aan de westzijde van de Reevaart hun klanten niet meer bedienen. De bedrijven in het andere deel van de gemeente zullen hun brandstoffen van elders moeten betrekken. De agrariërs van het Eiland komen in de problemen met de afvoer van hun produkten en kunnen bedrijfsbenodigdheden alleen maar in kleine, dus dure, hoeveelheden aan laten voeren. Ditzelfde geldt voor de middenstanders. Begrafenisstoeten zullen voor de brug ontbonden moeten worden en men zal te voet naar

de begraafplaats moeten gaan. Het Witte Kruisgebouw aan de Voorstraat kan niet goed functioneren; de installatie voor het TBC-onderzoek kan er niet komen. De nieuwe brandweerauto zal niet meer vanuit de garage naast het gemeentehuis naar de rest van de gemeente kunnen uitrukken. Ook zullen ziekenauto's niet meer over de brug mogen.

Verder zal door deze maatregel een definitieve oplossing van het brugprobleem op de lange baan geschoven kunnen worden, waardoor de brug nog verder verslechteren zal en misschien in de toekomst zelfs gesloten moet worden voor personenauto's.

De onderhoudsplichtigen kunnen de verantwoording niet afschuiven op de gemeente. Zij blijven verantwoordelijk voor eventuele ongelukken. Het gemeentebestuur van Nederhorst den Berg heeft te zorgen voor goede verbindingen, maar kan dat in dit geval alleen maar doen, door de beheerders te wijzen op hun onderhoudsplicht.

Natuurlijk kan de gemeente het brugbeheer en het onderhoud overnemen, maar dan zal daar wel het een en ander tegenover moeten staan. Een eventuele afkoopsom wordt door burgemeester en wethouders berekend op f 140.096,--. De gemeente Utrecht is echter niet bereid tot het treffen van een afkoopregeling. Burgemeester en wethouders stellen de Raad voor de bemiddeling in te roepen van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland en de Minister van Verkeer en Waterstaat.

De Raad volgt het advies van burgemeester en wethouders op en besluit op 12 juni 1951 niet over te gaan tot sluiting van de brugovergang voor voertuigen die een asdruk van 1000 kg. te boven gaan. De onderhoudsplichtigen zullen onder druk gezet worden om de noodzakelijke herstelwerkzaamheden te doen.

In de vergadering van 5 juli besluit de gemeenteraad dat de gemeente het onderhoud van de brug over zal nemen tegen een jaarlijkse uitkering in geld van de onderhoudsplichtigen. Gedeputeerde Staten vernietigt echter dit besluit, omdat er bij het Ministerie van Verkeer en Waterstaat een onderzoek gaande is of de Reevaart voor het scheepvaartverkeer in stand moet blijven. Ook is het heel goed mogelijk, dat de klapbrug binnen niet al te lange tijd vervangen wordt door een vaste brug of een dam met duiker. De Gemeenteraad gaat tegen het besluit van Gedeputeerde Staten in beroep bij de Kroon. Dit beroep wordt op 26 nov. 1953 ongegrond verklaard.

Nederhorst den Berg, 24 Mei 1951.

De Edelachtb. Heren
Burgemeester & Wethouders,

Nederhorst den Berg.

Edelachtb. Heren,

Uw schrijven van 22 dezer, No. 8169, omtrent een toelaatbare asdruk van 1000 kg. op de Vechtbrug in deze gemeente bereikte ons heden en in verband met Uw verzoek geven wij U hierbij onze zienswijze in deze kwestie:

Het dorp Nederhorst den Berg moet bereikbaar zijn; dit mag door beperkende bepalingen niet geïsoleerd worden.- Het voorstel om de brug dus alleen voor licht verkeer open te stellen is niet aanvaardbaar! Onze sterk groeiende gemeente heeft goede verbindingen nodig.- Met de wegen is het de laatste jaren goed gesteld, maar een prima brug is niet minder belangrijk.-

Aan noodoplossingen en beperkingen hebben wij niets; iets wat ondeugdelijk is moet verdwijnen en door beter vervangen worden

Hoogachtend,

GANdB

De situatie blijft dus voorlopig ongewijzigd, de brugkwestie kan niet opgelost worden. Iedereen mag voor eigen risico het bruggevaar trotseren en niet-Bergers mogen er nog tol voor betalen ook!

De Gooi- en Eemlander constateert, "dat de gehele Vechtbrugkwestie het gemeentebestuur een periodieke hoofdpijn bezorgt, die niet eerder zal eindigen, voordat de Vechtbrug weer een brug is, die een ieder zonder gevaar kan passeren", het is nu nog "een muizeval, waar je wel in kunt komen, maar waar je zo nog maar niet weer uit bent".

(wordt vervolgd)

Het eerste deel is te lezen in Werinon nr. 20, december 1995

WERINON, WILLIBRORD EN LIUDGER

Lezing van 7 december 1995-HKNDb

P. Leupen

Zoals u misschien wel weet, is er vanaf donderdag 23 november tot en met zaterdag 25 november 1995 in Utrecht een symposium gehouden gewijd aan: "Het Bisdom Utrecht van Willibrord tot Adelbold, van missie tot millennium". Enkele buitenlandse sprekers zoals Arnold Angenendt, Janet Nelson en Alain Dierckens verzorgden de grote, voor iedereen toegankelijke, lezingen, terwijl binnen het kader van drie thema's: "oude en nieuwe werelden", "middelen van bestaan" en "ordering van kerk en staat" parallel korte lezingen gehouden werden. Wie kennis heeft genomen van het vele dat de laatste jaren over Willibrord en Bonifatius geschreven is, zal zich wellicht afvragen waaraan beide missionarissen die grote belangstelling verdiend hebben. Want op het Utrechtse congres was die er. Het laatste product over Willibrord dat ik in handen kreeg - de auteur was zo vriendelijk mij een exemplaar te schenken, is: "Willibrord, asceet en geloofsverkondiger. De lijn van zijn leven en de structuur van zijn levenswerk" van de hand van Eugène Honée en uitgegeven bij Boekencentrum Zoetermeer in diezelfde novembermaand.

Is dan in 1989 op een congres in Nijmegen niet uitputtend aandacht besteed aan Willibrord, was het niet voldoende dat A.G. Weiler in datzelfde jaar een studie van meer dan 250 bladzijden aan Willibrord en zijn missie, "Christendom en cultuur in de zevende en achtste eeuw wijdde"?

Ik denk dat het antwoord in Weilers ondertitel gegeven is: Christendom en cultuur in de genoemde eeuwen bestrijken een onderzoeksterrein dat nog lang niet afgegraasd is en door nieuwe vondsten en ontwikkelingen in veel disciplines ook in de nabije toekomst op aandacht mag rekenen.

Nu sta ik hier in Nederhorst den Berg, een jaar geleden gestrikt door uw ijverige voorzitter, de heer Jansen. Hij was zo vriendelijk en vasthoudend door mij ook het onderwerp op te dringen, want mijn voordracht moest natuurlijk over Werinon gaan. Nu heb ik me op 24 januari 1994 bezondigd aan een lezing over Weesp en Muiden in de middeleeuwen en ik was zo onverstandig daar ook de naam van Werinon te laten vallen.

Prompt werd ik na afloop van mijn lezing door een delegatie Bergers overvallen die mij vriendelijk doch beslist verzochten nu ook een keer naar hun geliefde oord te komen. Zoals gezegd, de heer Jansen hield het vuurtje brandend. Ik ben geen specialist in nederzettingsgeschiedenis, nog minder in naamkunde. Ter verontschuldiging kan ik slechts deze voorgeschiedenis aanvoeren.

Bij het voorbereiden van dit verhaal ben ik natuurlijk ook op die moeilijke en netelige problematiek inzake Werinon en Attingahem gestuit. Ik geef het probleem kort weer en voeg daar mijn eigen inzichten aan toe:

Eerst Attingahem. Volgens het 'Leven van Gregorius', abt van Utrecht, omstreeks 800 door Liudger geschreven, was Bonifatius tussen 719 en 722 werkzaam in Attingahem. Daarna komt de plaatsnaam niet voor in het tiende-eeuwse, maar wel in het elfde-eeuwse goederenlijstje van het klooster Werden, de stichting van Liudger. Blok heeft vastgesteld dat Attingahem erfgoed was van Liudger; zijn grootvader zou Ado, bijgenaamd Wurzsing, geweest zijn en behoord hebben tot de Friese aristocratie die in dit gebied voor de nieuwe Frankische machthebbers koos. Dan is het wat betreft de informatie afgelopen, reden waarom wij met de vraag zitten: met welke huidige plaatsnaam zou Attingahem geïdentificeerd kunnen worden? D.P. Blok twijfelde in 1984 nog tussen Nederhorst den Berg en Loenen op basis van de geografische gesteldheid, het patrocinium en de oudheid van de kerken. Hij noemde Nederhorst den Berg, waarvan de kerk gewijd werd aan St. Willibrord, en Loenen met een aan St. Liudger gewijde kerk. Blok gaat ook uit van het gegeven dat Bonifatius in Attingahem een kerk stichtte: "Het is ondenkbaar dat hij hier zou werken zonder op zijn uitvalsbasis een kerk te stichten".

C. Dekker koos in zijn studie over het Kromme Rijngebied evenwel voor Breukelen als Attingahem; Hij werd hierin door P.A. Henderikx in 'De benedendelta van Rijn en Maas' op het eerste gezicht gevolgd (1987; voorts - zonder reserves - door A.L.P. Buitelaar in "De Stichtse Ministerialiteit" (1993).

Dekker meent dat als Bonifatius een kerk te Attingahem stichtte, wij niet zo noordelijk hoeven te zoeken, omdat dáár het gebied lag waar Liudger actief was. Een kerk zuidelijker paste

veel beter in de missioneringsvolgorde. "Met Utrecht als basis, kan door Bonifatius eerst een kerk in Attingahem gesticht zijn en vervolgens door Liudger verderop een kerk te Werinon als dochterkerk van Attingahem". Dit zou betekenen dat Attingahem dan dichterbij Zwesen (bij Zuilen) lag. Van Zwesen wordt als vaststaand aangenomen, dat het tot het kernbezit van Ado/Wur-sing en Liudgers familie behoorde. Dekker gelooft niet dat Henderikx, die in bovenvermelde studie heel voorzichtig ook de mogelijkheid oppert, dat Attingahem Zwesen zou kunnen zijn, gelijk heeft, want van een kerkstichting door Bonifatius zou daar dan geen sprake kunnen zijn: Zwesen (en Maarssen) bleven nog heel lang deel uitmaken van de Utrechtse domparochie en beschikten niet over een eigen parochiekerk. Als Attingahem blijft dan in zijn optiek eigenlijk alleen nog Breukelen over. Die kerk moet een hoge ouderdom hebben, gezien de achttiende-eeuwse vondst van veel oudere tufstenen sarcofagen. Ze was gewijd aan St. Pieter en behoorde tot het kapittel van Oudmunster. Breukelen moet in het derde kwart van de elfde eeuw in handen van de proost van dit kapittel zijn gekomen. Dekker wijst nog op de Bonifatiusverering bij Oudmunster (onder andere blijkend uit relieken; Bonifatius was er een tijd begraven) en de parallelie met Woerden, waar Bonifatius ook gewerkt heeft. Deze plaats kwam ook aan Oudmunster in deze tijd; de kerk van Woerden heeft, nog een gegeven, ook een St. Pieterspatrocinium. Maar Dekker geeft zelf ook de zwakke punten van de hypothese 'Attingahem is gelijk aan Breukelen'.

De kerk van Attingahem komt niet alleen in de tiende-eeuwse Werdense bezit voor, zoals we zagen, maar ook niet in een laat-negende-eeuwse 'commemoratio' (goederenlijst) van de kerk van Utrecht. Omdat de kerk van Breukelen in de elfde eeuw aan Oudmunster kwam, moet zij oorspronkelijk wel tot het bezit van de Utrechtse kerk behoord hebben en dus is het dan vreemd dat Attingahem/Breukelen niet in die negende-eeuwse 'commemoratio' van de Utrechtse kerk vermeld werd....

Hier is dus iets merkwaardigs aan de hand. Het hele betoog van Dekker is gebaseerd op de hypothese dat Bonifatius inderdaad een kerk te Attingahem stichtte; daarin volgt hij Blok en

wordt hij gevolgd door Buitelaar die het zelfs verwonderlijk vindt dat in Zwesen nooit een kerk gesticht was. Ik vind eigenlijk dat Dekker, en na hem Buitelaar, te gemakkelijk daar, waar Bonifatius werkzaam was, door hem gestichte kerken laat verrijzen. Dat geldt bij voorbeeld, afgezien van Attingahem ook voor Woerden en Velsen. Moeten we niet voorzichtiger zijn? Alleen van Velsen vermoeden we dat de kerk uit die tijd kan dateren. Niets is echter bekend over de kerkstichting te Woerden en Attingahem. We zouden de vermelding van een kerk te Attingahem wel mogen verwachten, te meer daar expliciet gezegd wordt door de hagiograaf van Liudger dat deze te Werinon een kerk stichtte.

Aandachtspunt is dus of het inderdaad ondenkbaar is dat Bonifatius voor zijn kersteningswerk een kerk als uitvalsbasis stichtte.. Nu heeft H. Rombaut, medewerker van A. Verhulst aan de Gentse universiteit, op het Utrechtse congres enkele gedachten ontwikkeld, die wellicht voor ons van belang kunnen zijn. Hij meent dat de missionarissen alleen maar daar met hun kersteningswerk goed aan de gang konden, waar zij zelf de beschikking over het grondbezit hadden gekregen. Door paus Gregorius de Grote was voorgeschreven dat de christelijke leer verspreid moest worden via de bisschopskerken en abdijen, dus door de bisschoppen en abten. Spiritualiteit en grondbezit zouden dan wel eens hand in hand kunnen zijn gegaan. Want alleen op eigen grondbezit kon men de heidense cultuspraktijken inwisselen voor het christelijk geloof. Als Attingahem inderdaad van Ado/Wursing en zijn familie was, krijgt bovendien Henderikx' voorstel, namelijk dat Attingahem Zwesen bij Zuilen was ook veel meer gewicht: Bonifatius missioneerde tijdelijk vanuit het reeds christelijk geworden centrum van de Wursing-familie. Waarom zou hij op dit landgoed een kerk hebben gesticht? Daartoe had op zijn minst een deel van het land aan hem geschonken moeten zijn. Dat gebeurde niet! Henderikx noemt nog het argument, dat de bisschopskerk van Utrecht niet ver van Zwesen af lag: hij draait een van de hiervoor genoemde zwakke punten van Dekker om, namelijk dat tot ver in de zestiende eeuw Zuilen/Zwesen onder een van de Utrechtse stadsparochies viel en dus nooit een eigen kerk heeft bezeten: in de achtste eeuw en ook later is er geen kerk gebouwd, niet

door Bonifatius en ook niet door Liudger.

Wat we over Bonifatius' werk, gedurende de drie jaar dat hij te Utrecht verbleef, kunnen zeggen is, dat hij op verzoek van (?) Liudgers familie en waarschijnlijk met hun toestemming op hun landgoederen wonende mensen bekeerde. Van een schenking aan Bonifatius en evenmin van door Bonifatius gestichte kerken was dan geen sprake, omdat de familie eigen bekeringsactiviteiten op het oog had en hun bezittingen daartoe in een volgende fase zou aanwenden.

Zijn we nu zo ver gekomen dat we achter de identificatie Attingahem is Zwesen kunnen staan, thans moeten we nog naar het tweede probleem kijken: Werinon.

Liudgers hagiograaf Altfried – zijn familielid – vertelt dat Liudger een kerk te Werinon stichtte en wel op zijn hereditas: een hard gegeven. Als terminus ante quem zouden we kunnen denken aan 809. In een eerder genoemd goederenlijstje van de abdij van Werden uit de tiende eeuw komen Zwesen en Werinon (met kerk) voor. Daar wordt nog bij vermeld, dat Liudger in Zwesen geboren werd. We vinden, zoals gezegd, in Zwesen geen kerk, niet gesticht door Bonifatius en ook niet een kerk gesticht door Liudger. We moeten dan, aldus Blok, uitkomen bij Nederhorst den Berg of Loenen. Loenen valt af omdat deze kerk gewijd is aan Liudger en het niet gebruikelijk was dat de stichter een kerk naar zichzelf vernoemde. Gebruikelijk was dat de tweede generatie missionarissen door hen gestichte kerken wijdden aan hun grote voorbeeld, in het geval van Liudger: Willibrord. Omdat Nederhorst den Berg een Willibrordpatronicum heeft, maakt deze plaats de meeste kans op identificatie met Werinon.

Dekker noemde echter twee, nog zwaarder wegende, argumenten om Werinon met Nederhorst den Berg gelijk te stellen: de ligging en de filiatie van de kerken in de Vechtstreek. Naarden en Muiden zijn beide dochterkerken van Werinon en grensden in de tiende eeuw nog aan de moederkerk, althans het goederenlijstje van Werden vermeld geen tussenliggende kerk. Tussen Naarden en Muiden enerzijds en Loenen anderzijds ligt Nederhorst den Berg dat dus – nog steeds Dekker – Werinon moet zijn geweest.

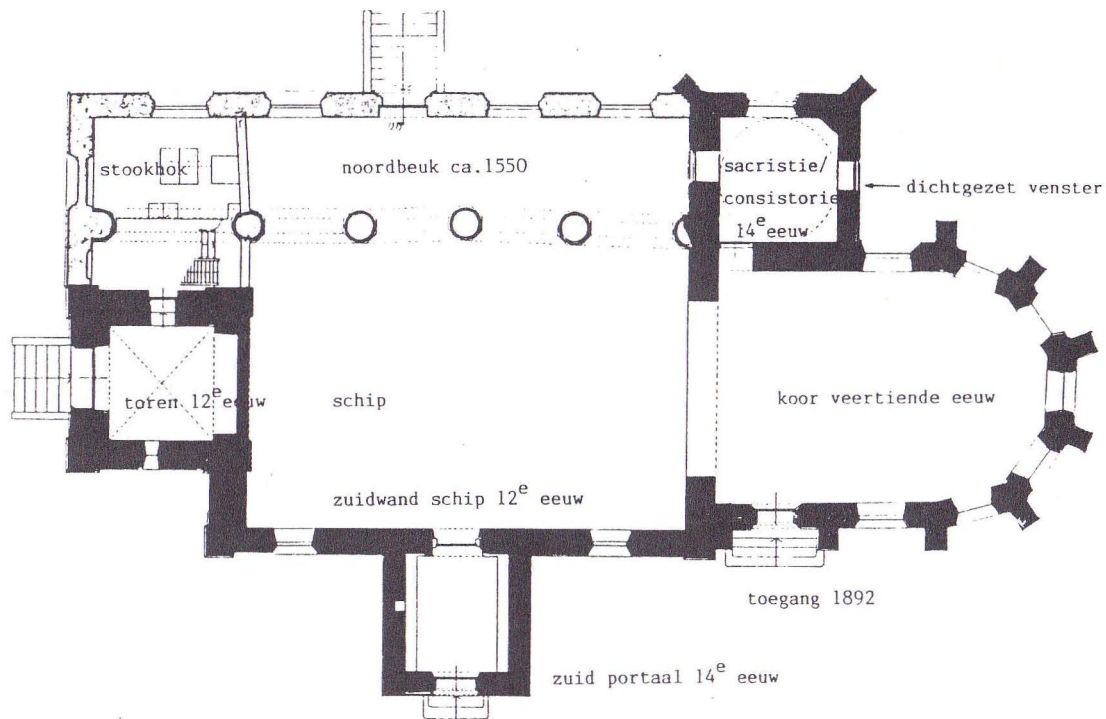
Loenen moet dan ook later gesticht zijn als dochterkerk van Nederhorst en wel na het tijdstip in de tiende eeuw waarop het goederenlijstje is opgesteld.

Rombaut meent dat de stichting van een eigen kerk een manifest is van autonomie ten opzichte van de bezitter van het goed. Hij heeft dan het Fernbesitz van abdijen als Werden op het oog. In het geval van Liudger gaat dat niet op, omdat hij op eigen grond de kerk stichtte en pas daarna zijn bezit aan Werden vermaakte.

Blok heeft nog een probleem geconstateerd, dat wellicht op te lossen is. Ik bedoel de opsomming van het goederenbezit van de Utrechtse kerk in de goederenlijst van die kerk die de situatie omstreeks 860 weergeeft (de reeds genoemde commemoratio). In die lijst staan: Utrecht, Vechten, Zwesen, Maarssen, twee delen van Loenersloot, de visserij in de Horstermeer, de helft van de visserij in de Naardermeer, zeven viswieren te Muiden en eentiende van de visserij in Almere.

Zwesen wordt hier genoemd als onderdeel van de Utrechtse kerk, terwijl we hiervoor zeiden dat Zwesen het kernbezit van Liudgers familie was en aan Werden is gekomen. Ook de visserij in de Naardermeer blijkt volgens de Werdense opgave uit de tiende eeuw tot die abdij te behoren: de Utrechtse inventaris zegt dat ze de helft van die visserij bezat. Ik meen dat in beide gevallen rekening moet worden gehouden met de optiek van de opsteller van de inventaris. Zowel in Utrecht als in Werden werd niet altijd precies aangegeven hoe groot het bezit ter plekke was, men kon volstaan met de mededeling: "Zwesen"; in Utrecht was dan volstrekt duidelijk, hoe groot het aandeel ter plekke precies was.¹ Met de visserij is iets soortgelijks aan de hand: de commemoratio vermeldt de helft van de visserij in de Naardermeer te bezitten, Werden spreekt over dé visserij! In het laatste geval wordt daarmee niet gezegd dat de abdij over de gehele visserij beschikte, maar dat zij haar deel als "de visse-

¹ Na afloop van de lezing attendeerde D.P. Blok mij er op, dat in de Utrechtse goederenlijst sprake is van 'Suegsma' (goederenlijst Werden: 'Suecsnon'), hetgeen ook gelezen kan worden als 'Suegon' en niet als Zwesen. We hebben dan te maken met een onbekende plaats in Utrecht die in een oorkonde van 918-948 nog eenmaal voorkomt, zie: R.E. Künzel, D.P. Blok en J.M. Verhoef, Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200, Amsterdam 1988, p. 335.

WILLIBRODKERK (nh)
NEDERHORST DEN BERG

plattegrond

schaal 1/50
06.04.1989

0 1 2 3 m

h.n.korsemeijer

rijksdienst voor de monumentenzorg

rij in de Naardermeer" omschreef. Dat was voldoende, iedereen wist wat het inhield. Blijkbaar was men in Utrecht wat preciezer; men lag ook wat dichter in de buurt.

In ieder geval mogen we aannemen, dat het bezit, dat door Liudger aan Werden is geschonken, op een later tijdstip aan de bisschop van Utrecht is gekomen. We weten, dat zeker voor Werinon/Nederhorst den Berg en ook voor Naarden, Muiden en Loenen. De kerk van Naarden werd door de bisschop overigens niet lang vastgehouden, want in de twaalfde eeuw kwam zij in het bezit van zijn nieuwe kapittelstichting, de St. Jan. Maar het klooster Elten, dat in de late tiende eeuw grote delen van het Gooi in handen had gekregen, aasde ook op het bezit van de enige kerk in dit gebied: die van Naarden. Elten maakte moeilijkheden en kreeg tenslotte gedaan dat de bisschop de kerk van Naarden voor de helft aan St. Jan en voor de andere helft aan Elten schonk.

Wat gebeurde er met de kerk van Nederhorst den Berg nadat deze aan de bisschop was gekomen? Voor zover we weten gaf hij haar niet meer uit; hetzelfde gebeurde met de kerk van Loenen. De kerk van Muiden kwam aan het kapittel van St. Marie. Weesp werd daarop van Muiden afgescheiden toen laatstgenoemde kerk aan de bisschop behoorde en bij de interne verdeling al aan St. Marie was gekomen. Het patrocinium van Weesp werd St. Laurentius; aan de huidige kerk ging een tufstenen twaalfde-eeuws kerkje vooraf.

Afgezien van Naarden, Muiden en Loenen zijn van Nederhorst afgescheiden: Nigtevecht, Vreeland, Abcoude, Vinkeveen, Ankeveen en Kortenhoef. Al deze kerken behoorden aan de bisschop of op grond van een bisschoppelijke schenking aan een van zijn kapittels.

Het is opmerkelijk, dat van het gehele Werdense bezit de bisschop alleen de kerken van Loenen en Nederhorst den Berg in eigen hand hield. Wel zijn later, in de veertiende eeuw, de collatierechten van beide kerken in de handen van leken. En dan komen we vanzelf bij de vraag of de Utrechtse kerk aan deze twee kerken misschien veel waarde hechtte? Was de verering voor Liudger in Utrecht nog zo levend dat de bisschop afzag

van het weggeven van deze kerken? Helaas, zoals zo vaak, de waarheid is heel wat prozaïscher.

Buitelaar was het al opgevallen, dat het kapittel van St. Marie wel alle rechtsmacht in het gebied rond Overmeer heeft gekregen, maar niet een deel van de kern van het oude bezit met de kerk van Nederhorst en het Huis Ter Horst nabij de oude eng van de nederzetting. Hij meent dat juist deze kern van het oude goed door de bisschop als dienstgoed in leen is gegeven aan een van zijn ministerialen. Bovendien blijkt later ook het patronaatsrecht van de kerk van Nederhorst, zoals we zagen, door een ministeriaal in leen te zijn gehouden, evenals de visserij in de Overmeer, als onderdeel van het genoemde dienstgoed.

We moeten ons de elfde-eeuwse situatie hier zo voorstellen dat de bisschop van Utrecht in gebieden, waar hij niet over een bisschoppelijke graaf/voogd beschikte voor de uitoefening van wereldlijke taken, hij gebruik kan hebben gemaakt van zogenaamde nuntii, die krachtens mandaat namens de bisschop ter plekken de rechtsmacht uitoefenden en zorg droegen voor de bisschoppelijke inkomsten. Ook zal de bisschop deze agenten opdracht hebben gegeven een of meer bisschoppelijke domeingoederen te beheren. Volgens Dekker, die hierin A.J. Maris volgt, ligt hier de oorsprong van het schout- en meierambt van Amstelland (dit geldt trouwens ook voor Woerden). In het begin van de twaalfde eeuw waren de ministerialen-Amstels bezetters van dit ambt. Zij pretendeerden dat zij het in leen hielden van de bisschop, als waren zij graven/voogden. De koning kwam tussen beiden en deed omstreeks 1169 een uitspraak die er op neer kwam, dat Egbert van Amstel zijn functie mocht behouden, maar niet als graaf, doch als "ambtenaar", waarbij werd bepaald, dat zijn nageslacht bij trouwe bediening in dit ambt mocht opvolgen. Ongetwijfeld moet de bisschop in een eerder stadium aan zijn domeinbeheerder (meier) opgedragen hebben ook het domein van de abdij van Werden in Nederhorst te beheren, nadat die abdij dit goed aan de Utrechtse kerk had afgestaan. Toen de bisschop vervolgens aan het einde van de elfde eeuw al het Werdense bezit aan het kapittel van St. Marie wilde schenken, zag hij geen kans de meier het beheer van het goed volledig af te nemen. De meier-schout van Amstelland

liet zich niet meer uit zijn positie verdringen. Daarom moet de bisschop hem de hof, het bestuurscentrum met een gedeelte van het oude domeingoed, als dienstgoed in leen hebben gegeven en daarbij andere goederen hebben toegevoegd.

Voor wat betreft de kerk van Nederhorst: het kan niet anders of de bisschop heeft deze niet aan de Amstels gegeven, maar zij hebben kerk en tienden gewoon geïsurpeerd. De Amstels beschouwden kerk en tiend als een onderdeel van het hun door de bisschop in leen gegeven dienstgoed. Voor Loenen geldt zo ongeveer eenzelfde ontwikkeling, namelijk dat de kerk daar ook in handen van de Amstels gekomen is; de familie bezat daar de rechtsmacht met tiend en tijs en Buitelaar veronderstelt, dat de bisschop ook zijn domaniale goederenbezit langs de Vecht in het aaneengesloten gebied van Nigtevecht, Dorssen en Loenen, en het beheer van de visserij-rechten in het Overmeer, eerder aan de Amstels heeft overgedragen. Zij hebben er vervolgens een eigen machtsbasis gevestigd. Ook de kerk van Loenen viel daar onder; de bisschop kon tegen het einde van de elfde eeuw zijn kerken te Nederhorst en Loenen niet meer aan een van zijn kapittels overdragen.

In het voorwoord bij het Nederhorst-nummer van 'Tussen Vecht en Eem' in 1993 gaf de burgemeester zijn tekst het motto mee: "Wie geen aandacht heeft voor wijsheid en ervaring van een vorige generatie is niet wijs".

Aan het einde van mijn verhaal kan ik er een andere dimensie aan toe voegen: "Wie geen aandacht heeft voor sluwheid, machtshonger, maar evenmin voor onmacht, domheid, enz., is niet wijs".

Ik heb gemerkt, dat u vanavond een wijs gehoor bent geweest.

LEGENDA: Vita Greg.: 'Leven van Gregorius abt'

Vita Liudg.: 'Leven van Liudger'

- Goederenlijst: 1. Utrechts: de commemoratio
2. Werdens: a) tiende-eeuwse lijst
b) elfde-eeuwse lijst

OVERZICHT

	KERK VAN UTRECHT	LIUDGER EN WERDEN
eind 8e eeuw	Werden (Vita Greg.)	Attingahem (Vita Greg.)
9e eeuw	Woerden, Zwesen (goederenlijst)	Zwesen (Vita Liudg.) Werinon+kerk (idem)
10e e.	Muiden/visweren (goederenlijst)	Zwesen, Werinon+kerk (goederenlijst) →Naarden, Muiden+kerk →→Loenen
11e e.	[Breukelen, Woerden]	Attingahem (goederenl.)
12e e.	Woerden (Oudmunster) Breukelen (Oudmunster) Naarden (St-Jan/Elten) Muiden (St-Marie) →Weesp, Diemen Nederhorst den Berg Loenen	← ← ← ← ←

Literatuur:

D.P. Blok, De Franken in Nederland, Haarlem 1979, 3e dr.

D.P. Blok, "De historische en geografische situatie van Liudgers geboortestreek Niftarlake", in: Liudger 742-809. De confrontatie tussen heidendom en christendom in de

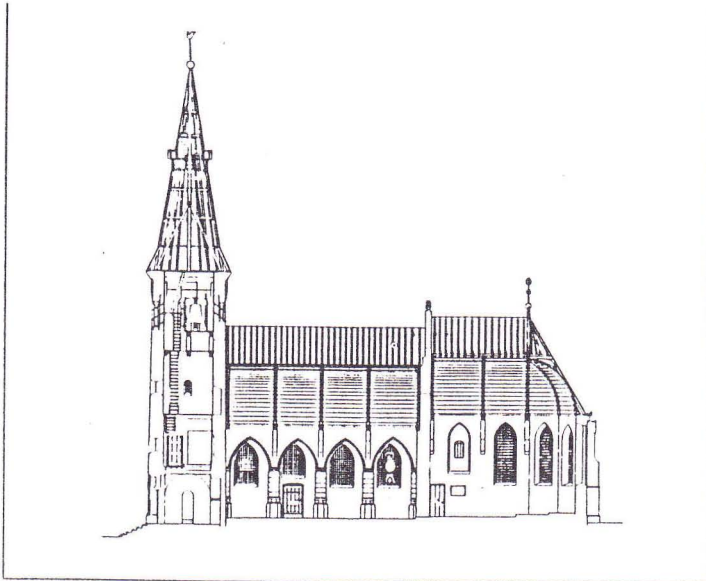
Lage landen, Kl. Sierksma (red.), Muiderberg 1984, pp. 9-19.

A.L.P. Buitelaar, De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek, Hilversum 1993.

C. Dekker, Het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen. Een institutioneel-geografische studie, z.p. 1983.

P.A. Henderikx, De beneden-delta van Rijn en Maas. Landschap en bewoning van de Romeinse tijd tot ca. 1000, Hilversum 1987.

A.G. Weiler, Willibrords missie. Christendom en cultuur in de zevende en achtste eeuw, met een vertaling van de voornaamste literaire bronnen door P. Bange. Hilversum 1989.

Langdoornsnede Willibrordkerk (H.N. Karsmeijer, 1930).

EEN LEVEN LANG IN DE PRUTMOLEN

Kees van Huisstede

Uit de "GOOI- EN EEMLANDER" van woensdag 8 mei 1957.

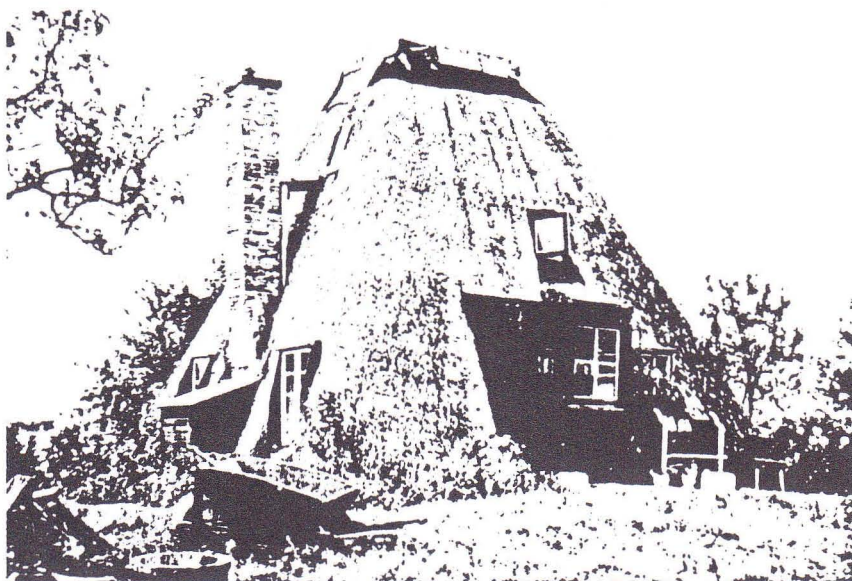
De heer Gerrit van Huisstede was wellicht één dier weinig bevoorrechte Nederlanders, die elke huurverhoging koud liet. Hij was ook waarschijnlijk de enige in ons dure landje, die slechts een huur van f 1,- per jaar betaalde. En hij was beslist één der weinigen, die na bijna een eeuw nog steeds in dezelfde bedstee sliep, als waarin hij geboren was.

Circa 136 jaar geleden maalde deze molen het water uit de ruim honderd hectare grote Meeruiterdijkse polder (PRUTPOLDER) in de toen nog niet drooggelegde Horstermeerpolder.

Van Huisstede is 95 jaar geworden. Hij had toen 80 klein- en achterkleinkinderen.

De naam Prutmolen is waarschijnlijk ontleend aan het gebied waarin de molen gelegen is.

Hij dateert van begin 1600.

De Prutmolen

WORDT HET HELE DORP MONUMENT?

Gerard Baar

We zijn er weer. De discussies over samenvoeging duiken weer op. De laatste maal dat er serieus over het bij elkaar voegen van gemeenten in onze regio werd gesproken was rond het jaar 1982. Net als in 1970 kwam Nigtevecht ter sprake en de plannen van de te situeren brug over de Vecht, bij het voormalige Petersburg, kwamen opnieuw iets op de voorgrond om vervolgens diep weggestopt te worden. 's-Graveland keek om de hoek, maar voor de oudere dorpsgenoten is dat nog altijd een plaats die weerstanden oproept, bij het noemen van de naam alleen al. Misschien oud zeer, want toen er begin jaren '40 over samenvoeging werd gesproken, heeft een 's-Gravelands raadslid verzocht: "Wat moeten wij met dat verre dorp Nederhorst den Berg". Dat was denk ik de druppel die de emmer deed overlopen en het heeft onze vaders en moeders gesterkt in de wil om zelfstandig te blijven, wat weer de stoot gaf tot de ontwikkeling van ons dorp, zoals het er nu uiteindelijk bij ligt. De nieuwste bewoners, grotendeels gehuisvest in de Blijkpolder, hebben waarschijnlijk geen weet van de opkomst van Nederhorst den Berg tot gewaardeerde woonomgeving midden in een verstedelijkend gebied. Je hoort de treinen in de verte, maar de passagiers zie je niet. De grote wereld ligt verderop.

De ontwikkeling van het bouwplan Horn- en Kuijerpolder heeft de aanzet gegeven tot voor die dagen vergaande veranderingen. Een eeuwenoud vergezicht van een dorpje, opdoemend uit de weilanden, verdween. Nescio heeft hier zijn voetstappen liggen, maar ondanks al zijn lyrische geschriften verdween er steeds meer koe aan de horizon. Waterland, boven Amsterdam, is gebleven, de Amsterdamse trouwlustige jeugd zocht zuidelijk van de stad of heel ver noordelijk in Noord-Holland de eigen woning. Er werd wat afgeleden in die dagen. De sociologen bedachten zelfs de term "Groene Weduwe" om aan te geven dat het met de infrastructuur van de nieuwe woongebieden slecht gesteld was. Uren was de mannelijke helft onderweg om de hypotheek op te kunnen hoesten en de avondmaaltijd vond vaak plaats tegen het nacht worden.

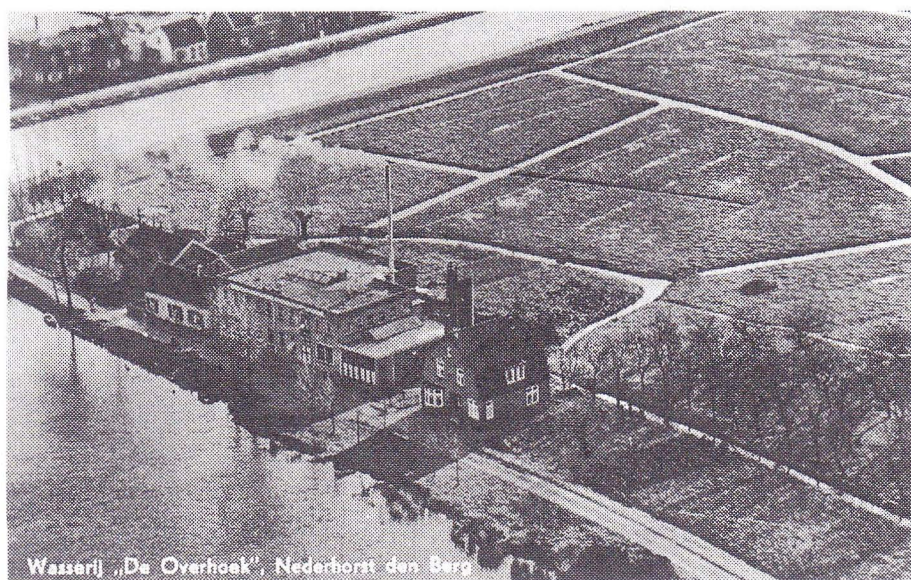
Nederhorst den Berg stond voor een dilemma. Alles laten zoals het was, of proberen nieuw leven in te blazen in een wegzak-kend dorf. Stilstand is achteruitgang. In die jaren een gezegde dat zeker van toepassing was.

De mobiliteit was nog niet groot omdat iedereen geen rijbewijs had, en wie er een had, was voor een autootje aan het sparen. Toch waren er al lange files op de tweebaans wegen die de dorpen en middelgrote steden verbonden. Ouderen onder u herinneren zich ongetwijfeld de Bailybrug bij Ouderkerk aan de Amstel. Uren oponthoud.

Om een graantje mee te pikken van de stormachtige ontwikkelingen in West-Nederland, waar het altijd waait, werd haast gezet achter de plannen om Nederhorst den Berg op te stoten in de vaart der volkeren. We hebben er historisch gezien veren voor moeten laten, maar dat dringt "gelukkig" meestal pas later door. In die jaren had het gros van de bevolking geen boodschap aan historie. Het lag in de lijn der ontwikkelingen, dat er om iets nieuws te bereiken oude dingen gesloopt moeten worden om nieuwe neer te zetten. In een tijd van verzadiging, zo kan men toch de jaren '90 noemen, heeft men de mogelijkheid de gang van zaken wat te beïnvloeden. We moeten echter niet vergeten, dat historisch besef een luxe is. Stadjes die wij nu als toerist mooi noemen, zijn zo gebleven. Dankzij de vooruitgang zijn ze in oude luister hersteld omdat er vroeger geen geld was om rigoreuze veranderingen uit te voeren. Er werd onderhoud gepleegd en door dat ambachtelijke veranderde er weinig aan stads- en dorpsgezicht. Als men als buitenstaander ons dorp bekijkt, moet het opvallen dat er een bepaalde dynamiek heeft ingezet die het gemaakt heeft tot wat het nu is. Misschien is dit was chauvinistisch gezien, maar na de demping van de Reevaart is er iets op gang gekomen waar we nu de vruchten van plukken.

De teneergang van ons industriële tijdperk kan men aanschouwen aan het noordelijkste gedeelte van de oude Dammerweg. Er is momenteel een landelijke trend om oude fabrieksgebouwen tot monument te verheffen. Een loffelijk streven, want wat nu lelijk is wordt later mooi. "Lelijk in de luier, mooi in de sluier". geeft aan, dat alles zijn tijd nodig

heeft om mooi te worden naar menselijke begrippen. Men kan echter niet van mensen, die de stormen destijds steeds hebben weten te weerstaan, verwachten, dat ze blij zijn met het tot monument verklaren van hun gebouwen. Bij overheidsbezit werkt dat anders. Daar is meer geld vrij te maken om iets waar jaren niets aan gedaan is, in oude luister te herstellen, als onderdeel van het gezicht van onze hedendaagse samenleving en hoe dat tot stand gekomen is. Misschien wel door minder gedeerde levensvreugd. "Carpe Diem" betekende vroeger "Pluk de dag". Nu nog, maar vroeger betekende het vroeg opstaan om zo veel mogelijk te doen om te overleven. Nu, in 1996, kan men vroeg opstaan om van de vogeltjes te genieten. Die luxe dat men met korter werken kan volstaan is in de jaren van de industriële revolutie opgebouwd. Nu plukt men appels met de machine en de vrijgekomen uren kunnen door een deel van de bevolking vrijblijvend ingevuld worden.

Wasserij „De Overhoak”, Nederhorst den Berg

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg:

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek

adres: Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201 GM

openingstijden: ma. t/m vr. 13.00-17.00 uur, 's morgens op afspraak

telefoonnummer: 035-6292646

Archieven van:

* betekent dat er een toegang is op het archief in de vorm van een inventaris of plaatsingslijst.

dorpsbestuur, municipaliteit, gemeentebestuur, 1625-1813 *

idem, 1700-1936 *

gemeentebestuur, 1939-c.1968 *

bevolkingsregisters (1830) 1850-1939 (1944) *

burgerlijke stand: geb. 1811-1892, huw. 1811-1912, overl. 1811-1932

oud-rechterlijk archief, 1620-1811 *

notarissen, 1664-1710, 1770-1789 *

Blijkpolder, 1708-1951 *

Broekerpolder, en Heintjesrak- en Broekerpolder, 1762-1950 *

Heintjesrak- en Broekerpolder, -1979

Horn- en Kuijerpolder, 1746-1962 *

Horstermeerpolder, 1612-1980 *

Spiegelpolder, 1779-1979 *

Spiegel- en Blijkpolder, -1979

Ned. Hervormde Gemeente, (1600) 1625-1954 *

DTB's (doop- trouw- en begraafboeken daterend voor 1811) *

doopboeken (hervormd), 1639-1823

dopen rooms-katholiek: tot 1810 behoorden de parochianen tot de
statie Ankeveen (geen DTB aanwezig)

trouwboeken (hervormd), 1639-1823

begraafboeken, 1625-1828

Klappers op naam en soort akte van:

Oud-rechterlijk archief (ORA):

3357 deel I (transporten en hypotheke) 1757-1774

3357 deel II (transporten en hypotheke) 1757-1774

3358 (transporten en hypotheke) 1775-1783

3359 (transporten en hypotheke) 1782-1802

3360 (transporten en hypotheke) 1803-1811

3361 deel I (schepenakten) 1577-1655

3361 deel II (schepenakten) 1660-1710

3362, 3363, 3364 (schepenakten) 1722-1773

3365 (schepenakten) 1773-1811

Op de studiezaal bevindt zich de historische bibliotheek. Er wordt naar gestreefd om hierin ook alle (historische) publikaties betreffende Nederhorst den Berg op te nemen.

Afbeelding omslag: Voorstraat omstreeks 1915
Prentbriefkaarten collectie: Ruud Verkaik